

**ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ
ΚΑΙ ΑΥΤΟΡΡΥΘΜΙΣΗ
ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ**

Η στάση των ενηλίκων και η σημασία του περιβάλλοντος

Απελευθερώνοντας το παιδί από την παιδική ηλικία

Η παιδική ηλικία και η αντιμετώπιση της είναι μια ιστορικά μεταβαλλόμενη έννοια. Η κυρίαρχη δυτική προσέγγιση της παιδικής ηλικίας ορίζει τον διαχωρισμό των παιδιών από την κοινωνία των ενήλικων σε όλους τους τομείς της καθημερινής ζωής όπως τροφή, ένδυση, ομιλία, διασκέδαση κ.τ.λ. και οδηγεί τα παιδιά στην απομόνωση και στην περιθωριοποίηση σαν έναν ακόμη 'Άλλο'. Οι πόλεις μας είναι φτιαγμένες για αρτιμελείς, υγιείς ενήλικες. Έτσι, οι διαχωρισμοί και οι επακόλουθοι αποκλεισμοί δεν σχετίζονται μόνο με την αναπηρία, τη φυλή, το φύλο, την τάξη αλλά και με την ηλικία. Οι ενήλικες περιορίσαμε την ελευθερία του παιδιού με την στέρηση των κοινωνικοπολιτικών του δικαιωμάτων. Το παιδί στερείτε επιλογής και απόφασης, το παιδί στερείτε την δυνατότητα να δομεί, να συμμετέχει και να αποφασίζει στην οικογενειακή και σχολική κοινότητα (J. Spring:1987).

Αποκλείοντας το παιδί από την κοινωνία, την ίδια στιγμή φτιάχτηκαν κατάλληλοι χώροι για την μόρφωση και την διασκέδαση τους. Για την πρώτη παιδική ηλικία δημιουργήθηκαν χρωματιστά πάρκα και παιδότοποι με κάγκελα και πισίνες με πλαστικά μπαλάκια. Ποιος αποφάσισε πως τα παιδιά είναι πιο ευτυχισμένα σε αυτόν την χαριτωμένο πλαστικό κλουβί, διαχωρισμένοι από τους ενήλικες που τους επιτηρούν; Ποιος αποφάσισε ότι δεν θέλουν ή ότι δεν μπορούν να συμμετέχουν στην πραγματική ζωή (J. Suissa:2006).

Για εμάς η παιδική ηλικία είναι μια ακόμη αυτόνομη περίοδος στην ζωή του ατόμου. Το παιδί είναι ένα ον δραστήριο, αυθόρμητο και μοναδικό, ικανό να ανακαλύψει τον δικό του τρόπο για να εκφραστεί, να ενεργήσει, να δοκιμάσει, να αποφασίσει για τον εαυτό του χωρίς να είναι αποκομμένο από τον κόσμο των ενηλίκων. Τα παιδιά ζουν στο παρόν και για το παρόν. Η παιδική ηλικία δεν είναι μια προετοιμασία μετάβασης για την μελλοντική ενήλικη ζωή, είναι μια ειδική περίοδος με ειδικά χαρακτηριστικά και ειδικά προβλήματα. Σε ένα περιβάλλον, τα χαρακτηριστικά του οποίου θα αναλύσουμε παρακάτω, το παιδί μπορεί να λειτουργήσει σύμφωνα με τα εσωτερικά του κίνητρα και τις επιθυμίες του για να δομήσει τον εαυτό του και να κατανοήσει τους άλλους. Η πρώτη παιδική ηλικία είναι η βάση του ατόμου για να καλλιεργήσει την αυτονομία, την αυτοπεποίθηση και την κριτική συνείδηση μέσα από το βίωμα της πραγματικότητας. Η απελευθέρωση της παιδικής ηλικίας από τις ενήλικες φιλοδοξίες, είναι το πρώτο βήμα για την κατάκτηση της ελευθερίας του. Υπερασπίζοντας την αυτονομία της παιδικής ηλικίας και την ικανότητα του παιδιού για αυτοδιάθεση, το παιδί μπορεί να επιλέξει για την ζωή του μέσα και έξω από τα τείχη του σχολείου και του σπιτιού.

Αναγνωρίζουμε, ακόμα, πως η γονεϊκότητα λειτουργεί αποστειρωμένη από το κοινωνικό της περιεχόμενο, έχει καταλήξει να είναι μια αγγαρεία. Ο γονιός είθισται να ακολουθεί ένα 'εγχειρίδιο' γονεϊκής συμπεριφοράς, σύμφωνα με το οποίο θα επιτύχει, αν συνεχώς συμβουλευτεί το παιδί του και κοπιάζει κάνοντας 'πράγματα' αντί για το ίδιο. Αυτή η λογική της ανάθεσης διαπερνά όλη την κοινωνία και τις σχέσεις μέσα σε αυτή. Έτσι, η γονεϊκή ταυτότητα καταλήγει να είναι κεντρική ταυτότητα του ατόμου. Όμως, το να είσαι γονιός δεν είναι το τελικό και στατικό επίπεδο στην αυτοανάπτυξη του ατόμου. Η σχέση του ενήλικα με το παιδί είναι μια δυναμική εξελισσόμενη σχέση, ζούμε μαζί με τα παιδιά, και εκπαιδευόμαστε μαζί τους (J. Suissa:2006).

Η αυτορρύθμιση και η αυτονομία στην κοινότητα

«Το άτομο συνιστά γεγονός της ύπαρξης, εφ' όσον έρχεται σε μια ζωντανή σχέση με άλλα άτομα· η ολότητα συνιστά γεγονός της ύπαρξης, εφ' όσον οικοδομείται από ζώσεις ενότητες σχέσεων. Το θεμελιώδες γεγονός της ανθρώπινης ύπαρξης είναι ο άνθρωπος με τον άνθρωπο. Αυτό που προσδιορίζει ιδιόμορφα τον κόσμο των ανθρώπων είναι προ παντός ότι εδώ μεταξύ όντος και όντος μεσολαβεί κάτι, που όμοιό του δεν μπορεί να βρεθεί πουθενά στην φύση.» (Μ. Μπούμπερ, Το πρόβλημα του ανθρώπου, Γνώση 1987)

Η αυτονομία του ατόμου σαν παιδαγωγική διαδικασία υποστηρίχθηκε από πολλούς/ες παιδαγωγούς της μεταρρυθμιστικής, ελευθεριακής και αναρχικής παιδαγωγικής, σαν αναπόσπαστο κομμάτι της αυτοεκπαίδευσης του ατόμου. Η λίστα σίγουρα είναι μεγάλη, αλλά ενδεικτικά αναφέρονται οι J. H. Pestalozzi, τον F. Froebel, P. Robin, F. Ferrer, M. Montessori, R. Cousinet, J. Korczak, C. Freinet, A. S. Neil, P. Freire. Οι παραπάνω παιδαγωγοί, άλλοι/ες με πιο κοντινή αφετηρία και άλλοι/ες από διαφορετική, κατέληξαν στο συμπέρασμα πως μέσα από τις αισθήσεις, το βίωμα και το διάλογο η γνώση παίρνει μορφή και συνδέεται με τον πραγματικό κόσμο. Συνδέοντας τις επιθυμίες του παιδιού με την ανάπτυξη της αυτοπειθαρχίας/αυτενέργειας του, το άτομο αυτορρυθμίζεται και έτσι κατακτά την προσωπική του αυτονομία. (J. Houssaye:2000).

Η ελευθεριακή σκέψη και συγκεκριμένα οι ελευθεριακές προσεγγίσεις για την μάθηση θέτουν σαν βασικό το ζήτημα της ατομικής αυτονομίας, ιδωμένο από το πρίσμα της κοινοτικής ζωής. Ο C. Ward υποστηρίζει πως η ελευθεριακή μάθηση συντελείται σε τρία επίπεδα:

1. Το επίπεδο της ατομικότητας: όπου μέσα από την αυτενέργεια ο μαθητής κατακτά την προσωπική του γνώση.
2. Το επίπεδο της κοινότητας: με τη συνεκπαίδευση, την αλληλοβοήθεια και τη συμμετοχή κατακτά το βίωμα της δημοκρατικής συμβίωσης.
3. Το επίπεδο της οργάνωσης: βιώνοντας τη λειτουργία μιας αυτοοργανωμένης δομής που διέπεται από αντιεραρχικές, οριζόντιες σχέσεις.

Ο δρόμος για την αυτονομία και την ελευθερία δε διδάσκεται, αλλά μαθαίνεται μόνο από το προσωπικό βίωμα και τη συλλογική ευθύνη. Δε θα πρέπει να συγχέεται η ατομική αυτονομία στην ελευθεριακή παιδαγωγική με αυτό της εξειδίκευσης από την φιλελεύθερη οπτική. Η αυτονομία του ατόμου έχει κεντρικό ρόλο με την έννοια της προσωπικής ευθύνης και της ελεύθερης επιλογής. Το άτομο αν και μοναδικό δεν βρίσκεται μόνο του στην διαδικασία μάθησης. Οι μαθητές δουλεύουν ελεύθερα σε μικρές ομάδες (αρχή της συνεκπαίδευσης) σύμφωνα με τα προσωπικά τους ενδιαφέροντα και στόχους. Πρώτα, προκύπτει με την συνοδεία των ενηλίκων η ανάδυση των επιθυμιών, έπειτα δημιουργείται η ομάδα και θέτει τους στόχους της και τέλος γίνεται η αυτοαξιολόγηση/αυτοδιόρθωση. Εν κατακλείδι, η αυτονομία του ατόμου είναι η αυτοδιάθεση του ατόμου στην κοινότητα (R. H. Haworth:2012).

Ανάλογα με την ηλικία του παιδιού και τον προσωπικό του ρυθμό, το άτομο μπορεί να επιλέξει ατομική ή ομαδική δραστηριότητα, χωρίς να είναι υποχρεωτική καμιά από τις δυο.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η διαδικασία της μάθησης δεν είναι μια ουδέτερη συνθήκη ή μια συγκεκριμένη μεθοδολογία που σκοπό έχει τη λεγόμενη αγωγή του πολίτη. Αυτή η διαδικασία δεν μπορεί να είναι παρά συνεχώς μεταβαλλόμενη, ενεργή, και πειραματική σε ένα συνεχή διάλογο της θεωρίας με τη πράξη. Μια συνεχή επικοινωνία οικογένειας, σχολείου και κοινωνίας. Η ελευθεριακή παιδαγωγική δεν έχει ενιαίες συνταγές, το κάθε άτομο δομεί τον εαυτό του και έχει ευθύνη του εαυτού του, έτσι το σχολείο και η μάθηση δεν είναι το μεταβατικό στάδιο, αλλά η ίδια ζωή (J. Suissa:2006). Η απουσία υποχρεωτικού αναλυτικού προγράμματος βάζει το παιδί στον ενεργό ρόλο της αυτοεκπαίδευσης του παίρνοντας πρωτοβουλίες, προτείνοντας και αποφασίζοντας.

Η αυτορρύθμιση επιτρέπει στο άτομο να αναπτυχθεί σύμφωνα με το ρυθμό του, χωρίς να πρέπει να προσαρμοστεί στις κοινωνικές επιταγές και στις φιλοδοξίες των ενηλίκων. Η κοινωνική προσαρμογή του ατόμου συμβαίνει ομαλά, με σεβασμό και εμπιστοσύνη στο νέο άτομο. Το παιδί έχει το χρόνο που χρειάζεται για να αποκτήσει την ενίσχυση και την αυτοπεποίθηση που χρειάζεται για να ζητήσει βοήθεια ή να κάνει κάτι μόνο του. Το κίνητρο και η επιθυμία για μάθηση, άρα και συμμετοχή στην κοινότητα, προέρχεται από προσωπική επιλογή και δεν είναι προϊόν εξωτερικής επιβολής. Με δεδομένο πως το νέο άτομο από τη στιγμή που έρχεται στον κόσμο η τάση του είναι να προσαρμοστεί στο περιβάλλον. Η συλλογική αυτορρύθμιση συμβαίνει, αφού δοθεί ο απαραίτητος χρόνος της εξερεύνησης του εαυτού, του άλλου και του περιβάλλοντος.

Η σημασία του περιβάλλοντος

Φτιάχνοντας ένα περιβάλλον στα μέτρα του κάθε παιδιού, επιτρέπουμε σε όλες και όλους να κινηθούν ελεύθερα, να αυτοεξυπηρετηθούν, να παίξουν, να δουλέψουν ατομικά ή ομαδικά με αυτοδιορθούμενο υλικό, να αναπτύξουν τις ατομικές τους δυνάμεις αλλά και να συνεργαστούν.

Η δόμηση του εαυτού συμβαίνει από το ίδιο το άτομο, χωρίς ενήλικες κατευθύνσεις. Οι ενήλικες δημιουργούμε ένα γόνιμο περιβάλλον με ερεθίσματα που να καλύπτουν τις ανάγκες των παιδιών. Ένα περιβάλλον ελκυστικό και περιποιημένο, που να τηρούνται κανόνες υγιεινής, και μέσα σε αυτό, το νέο άτομο να έχει δικαιώματα, υποχρεώσεις αλλά και επιπτώσεις που προκύπτουν από τη συλλογική ζωή. Με αυτόν τον τρόπο αυτονομείται ο άνθρωπος χωρίς να είναι έρμαιο της ομάδας αλλά ούτε και δυνάστης της.

Το νέο άτομο αυτο-διδάσκεται, με τον ίδιο τρόπο που δρα από την αρχή της ζωής του, αφομοιώνοντας τα ερεθίσματα του περιβάλλοντος του. Έτσι όπως ένα βρέφος μαθαίνει να μιλά και να περπατά μόνο του, αρκεί να βρίσκεται σε ένα υγιές

φροντιστικό περιβάλλον, έτσι ακριβώς θα συνεχίζεται η ανάπτυξη-εκπαίδευση του ατόμου.

Η παιδική συνέλευση που συμβαίνει καθημερινά στην σχολική κοινότητα είναι ένας ακόμα τόπος που υλοποιούνται τα παραπάνω. Στην παιδική συνέλευση τον πρώτο καιρό εξοικειωνόμαστε με το να καθόμαστε σε κύκλο, να κοιταζόμαστε, να μιλάμε με τη σειρά και να ακούμε με τη σειρά. Λέμε τα νέα μας ή οτιδήποτε άλλο μας έρχεται αυθόρμητα να καταθέσουμε, να τραγουδήσουμε ή να παίξουμε ένα παιχνίδι όλοι/ες μαζί. Καθώς κυλάει η καθημερινότητα, με συνέπεια στο κάλεσμα της συνέλευσης, εξοικειωνόμαστε με το εύρος της θεματολογίας της και πειραματιζόμαστε πάνω στην επίλυση διάφορων θεμάτων, τόσο στο διαπροσωπικό, όσο και στο συλλογικό πλαίσιο. Στη συλλογική μας ζωή αρχίζουν να προκύπτουν θέματα που αποφασίζουμε πως πρέπει να συζητηθούν εκεί. Πολύ σύντομα στην παιδική συνέλευση γίνεται κτήμα μας, πως οποιαδήποτε πρόταση έχει η παιδική συνέλευση μεταφέρεται από τις συνοδούς στη συνέλευση των ενηλίκων και αυτή αφού τη συζητήσει, την υλοποιεί (εκδρομές, εργαλεία που μπορεί να χρειαζόμασταν, γιορτές κλπ).

Χαρακτηριστικά και διαδικασίες της κοινότητας

Επιλέγουμε την αυτονομία και την αυτορρύθμιση όχι μόνο στην σχολική καθημερινότητα αλλά στο σύνολο της κοινότητας μας, γιατί είναι μια δράση ζωντανή, δημιουργική, αυθεντική. Είναι μια πράξη σαν απάντηση στην κοινωνία που ζούμε. Μια πρόταση οργάνωσης μιας σχολικής κοινότητας με τα χαρακτηριστικά της αντιεραρχίας, της ελευθερίας και της συμμετοχής. Το Μικρό δέντρο λειτουργεί με διαδικασίες που οι ίδιοι/ες συμμετέχοντες έχουν αποφασίσει, με αφετηρία τις προσωπικές ανάγκες και επιθυμίες για την ύπαρξη ενός κοινοτικού σχολείου. Με εργαλείο τις συνελεύσεις μας δημιουργούμε ένα πλέγμα επικοινωνίας όλων των ομάδων: παιδιών, γονιών, συνοδών. Σκοπός είναι να αντιμετωπίσουμε τις κοινωνικές αντιφάσεις που βιώνουμε μαζί με τα παιδιά και όχι να τα κλείσουμε σε μια γυάλα.

«..Αν Θέλουμε να φτάσουμε σε μια κοινωνία φτιαγμένη με αγάπη, με ελεύθερη συνεργασία, ελεύθερη από εξουσιαστικές σχέσεις και δεσμά, πρέπει να απελευθερώσουμε τα παιδιά. Να επιστρέψουμε τη παιδική ηλικία στα παιδιά, να ανταποκρινόμαστε, να μιλάμε, να ρωτάμε τι θέλουν και γιατί, να δώσουμε χρόνο να είναι ο εαυτός τους, να τα αγαπάμε και να ακούμε την ελευθερία από αυτά. Έτσι θα αλλάξει και ο ενήλικος κόσμος..»

S. CuMen ,Children in Society: A Libertarian critique, Freedom Press, (1991)

Πρακτικές και προτάσεις για την επικοινωνία σχολείου & σπιτιού

- Αποφόρτιση των παιδιών από τους ρόλους μικρά-μεγάλα Πρόταση: αν υπάρχει αδερφάκι η μαμά να παίρνει το παιδί από το σχολείο χωρίς το μωρό στην αγκαλιά και να περνάει μισή ώρα της ημέρας της μόνη με το παιδί, να έχουν τον δικό τους προσωπικό χρόνο
- Να μην κυριαρχούν στο ενήλικο λόγο μας επιθετικοί προσδιορισμοί και ταμπέλες στα παιδιά π.χ. έξυπνη, αργός, ντροπαλός, επιθετική. Τα παιδιά φέρουν τους χαρακτηρισμούς και τους εκπληρώνουν προς ικανοποίηση των γονιών τους ή παγιώνουν μια συμπεριφορά τους. Αναγνωρίζουμε τις διαφορετικές ποιότητες στο χαρακτήρα του παιδιού.
- Αποφεύγουμε τις επιβραβεύσεις και τις τιμωρίες. Σκοπός είναι το παιδί να αντλεί ικανοποίηση από τον ίδιο του τον εαυτό και όχι από τον ενήλικα, προσπαθούμε να κατανοήσουμε και να βοηθήσουμε το παιδί
- Αποφεύγουμε τους χαρακτηρισμούς-δίπολα σωστό-λάθος. Δεν μεταδίδουμε την ενήλικη ηθική στα παιδιά, το κάθε άτομο οικοδομεί το δικό του σύστημα αξιών.
- Μινιμάρουμε τη στάση μας απέναντι στο παιδί, του δίνουμε χώρο, χαμηλώνουμε τη στάση μας όταν θέλουμε να του μιλήσουμε, μιλάμε κρατώντας χαμηλούς τους τόνους, επιδιώκουμε την βλεμματική επαφή
- Δεν επιβάλλουμε στα παιδιά να είναι ευγενικά, πρώτα είμαστε εμείς οι ίδιοι ευγενικοί απέναντι στο παιδί και στους ενήλικους. Το παιδί οικειο-ποιείται και κατανοεί λέξεις όπως ευχαριστώ, παρακαλώ, συγγνώμη όταν τις ακούει στο περιβάλλον του.
- Μετά από κάθε δραστηριότητα (σχολική ή εξωσχολική δραστηριότητα) του παιδιού προτείνετε στους γονείς να είναι αυτοί που θα παίρνουν το παιδί από τη δραστηριότητα, ώστε να παίρνουν το feedback που μετά το πρώτο μισάωρο χάνεται
- Ανακοινώνουμε εγκαίρως στο παιδί το πρόγραμμα της ημέρας της οικογένειας, ώστε να νιώθει ασφάλεια. Προωθούμε τη συμμετοχή του παιδιού στη διαμόρφωση του προγράμματος της οικογένειας, ώστε να νιώθει ότι και αυτό έχει λόγο στην καθημερινότητα της οικογένειας
- Δίνουμε τον απαραίτητο χρόνο στο παιδί για να αυτοεξηγητηθεί, δεν το ντύνουμε, δεν το ταΐζουμε .Προωθούμε την αυτονομία του, του δίνουμε χρόνο χωρίς βιασύνη.
- Τηρούμε τις υποσχέσεις που δίνουμε στο παιδί, αν μας πιάσει απροετοίμαστους/ες με κάτι που θα μας ζητήσει καλύτερα να παίρνουμε χρόνο για να του απαντήσουμε παρά να του δίνουμε υποσχέσεις που ξέρουμε ότι δεν μπορούμε να τηρήσουμε

- Επιλέγουμε να υπάρχουν λίγα όρια στο σπίτι, ώστε να μπορούν να τηρούνται. Όταν παραβαίνουμε κάποιο όριο τονίζουμε στο παιδί ότι αυτό αποτελεί μια εξαίρεση, μια ειδική περίπτωση .
- Κατονομάζουμε τα συναισθήματα του παιδιού και τα δικά μας για να μπορεί να τα αναγνωρίσει.
- Αφήνουμε τα παιδιά μας να διαχειριστούν ,όσο το δυνατόν, μόνα τους τις συγκρούσεις τους, δείχνοντας τους εμπιστοσύνη. Δεν παίρνουμε θέση στις συγκρούσεις τους (υπερασπιζόμενοι για παράδειγμα τον "εκφοβιζόμενο" και καταδικάζοντας τον "εκφοβιστή"), και ο "εκφοβιστής" και ο "εκφοβιζόμενος" εκφράζουν ανασφάλεια με τις κινήσεις τους.

Οι παραπάνω προτροπές έχουν σαν σκοπό να μειώσουμε σταδιακά την στερεοτυπική συμπεριφορά μας και να γεφυρώσουμε το χάσμα ενήλικου και παιδιού. Δεν είναι συνταγή για σίγουρη λύση των προβλημάτων της καθημερινότητας. Ακόμη, οι ενήλικες δεν αλλάζουμε ποτέ απότομα την στάση μας απέναντι στο παιδί, σκοπός μας δεν είναι να το σοκάρουμε αλλά να ενισχύσουμε την αυτονομία του.

Βιβλιογραφία

- Τζ. Σπρινγκ (1987), Το αλφαβητάρι της ελευθεριακής εκπαίδευσης, Ελεύθερος τύπος
- Ρ. Φάρσον (1980), Για την απελευθέρωση των παιδιών, Γλάρος
- Τζ. Ντιούι (1980), Εμπειρία και εκπαίδευση, Γλάρος
- J. Houssaye (2000), Δεκαπέντε παιδαγωγοί, Μεταίχμιο
- M. Μοντεσσόρι (1977), Να χτίσουμε τον κόσμο που ταιριάζει στο παιδί, Γλάρος
- Τ. Σέλτιν (2009), Πώς να μεγαλώσετε ένα υπέροχο πλάσμα, Μίνωας
- J. Suissa (2006), Anarchism and education: A philosophical perspective, Pmpress
- J. Suissa (2006), Untangling the mother knot: some thoughts on parents, children and philosophers of education, Routledge
- R. H. Haworth (2012), Anarchist pedagogies, Pmpress
- Μικρό Δέντρο (2014), Παιδαγωγικό πλαίσιο

